

BIA-P.2.3.1/2-69

หัวใจของธรรมะ ✓

โดยหลักพื้นฐาน

[ชุดลอยปทุม อันดับ ๒๙]

พุทธทาสภิกขุ ✓

อุทิศนา

ล้อยธรรมะมาลัย	ลงสู่โลกอันเบียดบีบ
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพทททรงประสงค์ ฯ
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่ยง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวลุสเตรัจฉาน ฯ
จะทกข์ทนทั้งคีนวัน	พิฆาตกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ
บรรษัทพระพททองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพันภัย ฯ
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทวทงปถพี ฯ

พ.ท.

๒๕๒๓

หัวใจของธรรมะ

โดยหลักพื้นฐาน

[ชุดลอยปทุม อันดับ ๖๙]

ธรรมบรรยายของ

ท่านอาจารย์ พุทธทาสภิกขุ

ณ ศาลามหานาวา สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา

ประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา

๓๑ สิงหาคม ๒๕๒๘

ศรัทธาบริจาคน

ของ

นายเจริญ - นางจันทร์ทิพย์ ดำรงรัตน์

และญาติมิตร

พิมพ์ครั้งที่ ๑ / ๓,๖๐๐ เล่ม

๒๙ ตุลาคม ๒๕๒๘ วันออกพรรษา

(สงวนลิขสิทธิ์)

สำคัญทิวรี

ผิดวีรี ดีก็หาย กลายเป็นบ้า
สมน้ำหน้า คำดี จนดีหาย
เรื่องดีดี คนโง่จับ ก็กลับกลายเป็น
เป็นเรื่องร้าย อยู่ถ่มไป ไยมิดู

ถูกวีรี บ้าก็หาย กลายเป็นดี
กลายเป็นดี เป็นมนุษย์ สุดสวยหรู
เรื่องร้ายๆ คนดีจับ กลับเหลี่ยมคู
เป็นเรื่องดี ก็มีอยู่ ดูให้ดี

หาวีรี อย่าท้อใจ ที่ไม่อาจ
เพราะความโง่ ความฉลาด นำวิถี
ถ้าสะสาง อย่างสูงสุด ถูกพุทธวีรี
พลิกโลกก็ เป็นโลกุตร์ ทุกข์หยุดครองๆ

พ. สุเมธ

การรู้จักธรรม คือการรู้ตัวละทิ้งมันอย่างถูกต้อง คน
 ไม่หลุดพ้นในสัจธรรม แม้ในยามใดที่ระงับก็ ตั้งสติรู้ตัวอยู่
 กับสติที่ถูกต้องอย่าง ยี่สิบเจ็ด. มิฉะนั้นมันจะกลับมาใหม่ ย่อม
 มีเป็นนิตย์แห่ง ความหลุดพ้น สำหรับผู้ที่มีธรรมอย่างแท้
 ครอง. ความเห็นแก่ตัว ย่อมเกิดไม่ได้ เพราะเหตุนี้. ความรัก
 เพื่อนมนุษย์ด้วยดี ย่อมมีได้โดยง่าย แม้ว่าจะมีความเกลียด
 กันที่ สุก รากัน มากมายสักเพียงไร. ผู้ประพฤตธรรม ย่อม
 รู้จักเป็นสุข เมื่อรู้ตัวว่าตนได้ประพฤติธรรม หรือเมื่อได้ทำ
 หน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง. ความโกรธพัวพัน ใน
 สัจธรรม ทำให้รู้ตัวเป็นสุข. ไม่พบความสุขอันเป็นภาษา
 คือ สุขเวทนามาก่อนเมื่อพ้น คือ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘
 ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐

ธรรม: ช่วยให้เรารู้จักมันที่ผิดอย่างถูกต้อง รู้จักมันที่
 แปรกต่างที่ผิด และชี้มันอย่างถูกต้อง, มีหน้าที่ที่ทราบ
 ทรัพย์สินสมบัติ ได้ประโยชน์หรือเสีย มีทรัพย์สิน ๓๓ อย่าง
 ถูกต้อง คือเป็นไปเพื่อ สันติสุขสันต์บุคคล และ สันต์ภาพ
ของสันต์รวม โดยสันต์เดียว, มีสังขารวิฤตทุกประการ อันแก่
 ๓๓ แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน และพฤษชาติทั้งปวง, ไม่มี
 ความกำเริบใจ หรือหนักแน่นใจ แม้แต่หน้อยเดียว. สัน
 ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐
 แก่ผู้ประพฤติธรรม. ข้อนี้ หมายถึงความว่า ๓๖๓ ไม่มีสิ่ง
 หนึ่งอย่างใดใน ๓๖๓, ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐
 แม้แต่ สัตว์หรือ นิมิตต์แต่ สัตว์ที่
 ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐

ชุดธรรมะโดยหลักพื้นฐาน

๓๑ สิงหาคม ๒๕๒๘

หัวใจของธรรมะ

โดยหลักพื้นฐาน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา
ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง ธรรมะโดยหลักพื้นฐาน
เป็นหนังสือเล่มเดียวจบ ต่อไปตามเดิม. แต่มีหัวข้อเฉพาะ
ในครั้งนี้นำตรงไปยัง หัวใจของธรรมะ แล้วโดยหลักพื้นฐาน
หัวใจของธรรมะโดยหลักพื้นฐาน แล้วก็ตรงไปยังหัวใจ
ของธรรมะนั้น; ยากที่จะใช้คำพูดให้ชัดเจนตามประสงค์,
คือว่าไม่ต้องสนใจเรื่องอะไร สนใจตรงไปยังหัวใจของ
ธรรมะ เว้นเรื่องปลีกย่อย กระพ้ออะไรเสีย หรือว่าสิ่งที่ทำ
ให้กินเวลามากออกไปนั้นเสีย.

เมื่อกล่าวโดยหลักพื้นฐาน ก็หมายความว่า หลัก
 ที่ปฏิบัติแล้ว ดับทุกข์ได้จริง นี้เรียกว่าหลักพื้นฐาน.
 เรื่องที่ไม่จำเป็นจะต้องรู้นั้น มันก็มีมากมาย; อย่างที่
 พระพุทธเจ้าเคยตรัสเปรียบเทียบไว้ ว่าเรื่องที่ตรัสรู้ทั้งหมด
 เท่ากับใบไม้ทั้งป่า ส่วนเรื่องที่น่ามาสอน เท่ากับใบไม้กำมือ
 เดียว; มันก็แสดงอยู่แล้วว่า หลักหัวใจนั้นมีอยู่อย่างไร.

ที่มันกลายเป็นนำหัวที่ว่า ใบไม้กำมือเดี่ยวนั้น
 แหละ เราเอามาเพิ่มกรวด ดิน หิน ทราย ของสกปรกอะไร
 อย่างอื่นเข้าไป ในคอนหลัง; เมื่อได้รับมอบหมายให้แล้ว
 เพียงเท่ากับ ใบไม้กำมือเดี่ยวนั้น เขาได้มาเพิ่มสิ่งที่ไร้สาระ
 เข้าไป เพื่อความสะดวกสนุกสนาน เพื่อความขลัง เพื่อ
 ความศักดิ์สิทธิ์ เพื่ออะไรต่ออะไรอีกมากมาย, มันเลย กลายเป็น
 มากมาย. ครั้นแล้วก็ มาติดอยู่ในส่วนที่เป็นเปลือก
 หรือเป็นกระพี้เหล่านี้ ไม่ต้องเข้าไปถึงหัวใจของพุทธศาสนา,
 แล้วมีหน้า กลายเป็นเรื่องสำหรับเถียงกัน ไม่มียุติ, เป็น
 เรื่องทุ่มเถียงกันอย่างนั้นอย่างนี้ อย่างนั้นถูกอย่างนั้นไม่ถูก
 ไม่มีที่สิ้นสุด, ผลมันก็เลยเลอะเทอะมากจนทุกที. ยังมี การ

คัดลอก สืบ ๆ ต่อ ๆ กันมา คัดลอกที่ไร ก็เต็มสิ่งที่ผู้คัดลอก
เต็มลงไป โดยเจตนา นี้ก็มีมาก.

เป็นอันว่า หัวใจของธรรมะนั้น ถูกหุ้มห่ออยู่
ด้วยของเพิ่มใหม่มากขึ้น ๆ เหมือนกับว่า พระเจดีย์สัก
องค์หนึ่ง ถ้าว่าปล่อยปละละเลยไม่สนใจ ก็จะมีหญ้า มีเถา
วัลย์ มีอะไรมางอกท่วมทับ กระทั่งต้นไม้ใหญ่มางอกทำให้
แตกแยกพังทลายกระจายออกไป. นี่เป็นสิ่งที่จะต้องสนใจ
กันบ้าง.

อาตมาจะกล่าวโดยหลักพื้นฐาน หรือที่เป็นขั้นหัวใจ
ดังนั้นก็จำเป็นอยู่เอง ที่จะต้องแนะว่า อะไรมิใช่หัวใจ แต่
เอามาศึกษากันมากกว่าหัวใจ.

สิ่งที่ไม่ใช่หัวใจของธรรม.

สิ่งแรกที่สุด ที่แม้เดี๋ยวนี้ก็ยังนิยมกระทำกันอยู่ก็คือ
ประวัติความเป็นมาของศาสนา ว่าศาสนามีความเป็นมา
อย่างไรนั้น, นักศึกษาสมัยใหม่ เขาต้องการจะเรียนรู้ก่อนที่จะ
รู้จักตัวพระศาสนา; นี่เป็นความโง่ หรือเป็นสิ่งที่น่า
หัวเราะเยาะ ของนักศึกษาใหม่ๆ แห่งยุคปัจจุบัน. อาตมา

ก็เคยร่วมมือในความเป็นอย่างนั้น. แม้จะแต่งหนังสือพุทธ-
ประวัติ ก็ต้องเขียนเรื่องราวอันเกี่ยวกับประเทศอินเดีย หรือ
ก่อนประเทศอินเดีย หรืออะไรๆที่ประเทศอินเดียมีกันเสีย
เป็นการใหญ่โตยืดยาว กว่าจะได้กล่าวถึงเรื่องพระพุทธ-
ประวัติ มันก็เสียเวลาไปตั้งหลายเปอร์เซ็นต์ หลายสิบ
เปอร์เซ็นต์ก็มี, น่าหัว.

ประวัติของพระศาสนา โดยเฉพาะเจาะจง คือ
เรื่องการทำสังคายนา; การทำสังคายนานั้นมันเล่าเรื่อง
ว่า พระศาสนาได้เกิดขึ้นแล้ว ได้ทับทวนสอบสวนแล้วจารึก
เป็นอักษร แล้วก็ถือสืบๆต่อกันมาอย่างไร. ข้อนั้นลอง
คิดดูเอง ก็จะมีพอรู้สึกได้ว่า มันเป็นเรื่องอะไร, มันเป็นเรื่อง
ที่ถ้าไม่รู้จะได้ไหม? ถ้ารู้แต่เพียงว่า ท่านมีเรื่องว่าอย่างไร,
แล้วก็เอามาศึกษาเพื่อจะปฏิบัติต่อบุคคล ก็ไม่ต้องศึกษาเรื่อง
ราวเหล่านั้น.

หนังสือเรื่องราวเหล่านั้น ก็ไม่ได้เอามาศึกษาอย่าง
กระต๊อรัตหรือรัตกุม; แต่ได้ทำให้มากเข้าๆ โดยส่วนปลีก
ย่อย หรือส่วนฝอย, แล้วในที่สุดก็ได้เอามากลายเป็นพิธี
สำหรับเทศน์ เพื่อทำบุญให้คนตาย, ใครจะฟังรู้เรื่องหรือฟัง

ไม่รู้เรื่องก็ได้. ขอแต่ให้ได้เทศน์สังคายนา ก็กลายเป็นพิธี ประเพณีไปเสียอย่างนี้, มันก็ไม่ได้ผล แม้ในฐานะที่เป็นเรื่องราว ประวัติความเป็นมาของพระศาสนานี้, แล้วเรื่องนั้นก็ยิ่งถูกผสมปนเปกันเข้าให้มากเรื่อง จนกลายเป็นเรื่องที่จะเรียกว่าเสียเวลาเปล่า ก็มีอยู่เป็นส่วนใหญ่. คนที่เคยฟังเทศน์สังคายนามาหลาย ๆ ครั้งแล้ว ก็ลองทบทวนดูเถิดว่า ได้ผลเป็นอย่างไร, มันไม่ได้ผลแม้แต่เพียงว่า เรื่องราวความเป็นมาของศาสนาอย่างถูกต้อง, แล้วมันจึงไม่ได้ผลในข้อที่ว่า เป็นหัวใจของการปฏิบัติอยู่ที่ตรงไหน นี่ประวัติของพระศาสนา ก็ทำให้เสียเวลาไปมากมาย.

ที่นี้เกี่ยวกับ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่อุตสาหไปกันแล้วแต่ว่าถือศาสนาอะไร ก็ไปให้ถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งศาสนานั้น ๆ, แล้วก็ได้รับความพอใจอย่างมากกลับมา, ก็ได้เกียรติว่าได้ไปกลับมา และมีเกียรติว่า เป็นผู้เคยไปสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มาแล้วอย่างนี้. สถานที่ศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น มันก็ไม่ใช่หลักธรรมะที่เป็นขั้นหัวใจ มันก็เป็นเพียงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์.

พูดอย่างนี้อ่าเพื่อเข้าใจว่า จะทำลายความตั้งใจของผู้จะไป; ไม่ได้ตั้งใจจะทำลาย แต่จะบอกให้รู้ ว่าเมื่อ

พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ ท่านก็บอกว่าธรรมะเป็น
 ตถาคต, เห็นธรรมะจึงจะเห็นตถาคต, เห็นองค์เห็นกายของ
 ท่าน ก็ยังไม่ชื่อว่าเห็นองค์ตถาคต. เตียวนี้ถ้าไปเห็นแต่
 เพียงสถานที่เท่านั้น มันก็ไม่เห็นธรรมะ; แต่ว่าจะ
 ช่วยให้จิตใจเป็นบุญเป็นกุศล บันเทิงเริงรื่น สำหรับไปเกิด
 ในสวรรค์วิมาน ก็พอจะได้, แต่ที่จะเห็นหัวใจของธรรมะ
 เป็นเครื่องดับทุกข์นั้น มันก็ยังไม่ได้อยู่แน่นอน. จะเรียกว่า
 สังเวชนียสถาน ไปถึงแล้วเกิดความสังเวช นี้ก็พอมีส่วน.

อาตมารู้สึกสังเวช ไปที่อินเดีย โดยเฉพาะไปที่
 คันโพธิ์ ไปแล้วก็รู้สึกสังเวชตัวเอง, รู้สึกสังเวชตัวเองที่ไป
 แล้วก็ทำอะไรไม่ถูก เพราะว่าถ้าจะไปจุดรูปเทียนสักหาบ ๆ
 หนึ่ง จุดให้หมดหาบหนึ่ง ก็ไม่คุ้มค่าพระคุณของพระองค์,
 ก็เลยทำไม่ถูก ก็เลยจุดไม่ได้ไม่รู้จะจุดอย่างไรให้มันสมค่ากัน,
 ไม่รู้จะกราบไหว้สักกี่พันครั้ง ก็หมื่นครั้ง จึงจะสมค่าก็เลย
 กราบไม่ได้, ไปนั่งเซอะนั่งโง่ นั่งงอยู่ ทำอะไรไม่ถูก.
 นี้ข้อนี้ไต่ความสังเวชมาก และก็ไต่ความสังเวชเกี่ยวกับ
 ตัวเองด้วย; มันก็ไม่ใช่ว่าหัวใจของธรรมะ ที่จะปฏิบัติ
 แล้วดับทุกข์ได้.

นี้เรียกว่าเกี่ยวกับความเป็นมาหรือประวัติของศาสนา
นี้ก็เป็นเรื่องที่เป็นเปลือกหุ้มหัวใจของพุทธศาสนาอยู่เรื่อง
หนึ่ง.

ที่นี้ประวัติของพระศาสดา **ประวัติส่วนตัวพระ**
ศาสดา ในส่วนที่เป็นบุคคลกิติ, ในส่วนที่เป็นบุคคลใน
ประวัติศาสตร์ของโลกกิติ พระพุทธเจ้าท่านก็เป็นทั้งสอง
อย่าง. ประวัติส่วนตัวพระองค์ท่าน ก็อย่างที่เรารู้ได้เรียน ๆ
กันมาแล้ว มีประวัติอย่างนั้น ๆ, หรือที่เป็นบุคคลในประวัติ
ศาสตร์ของโลก โลกเขาก็ยอมรับว่าเป็นบุคคลในยุคนั้น
ที่นั่น, และเผยแพร่ศาสนาอย่างนั้น ๆ เป็นเรื่องราวมาก เป็น
เรื่องราวที่มีมาก, ศึกษากันในส่วนโบราณคดี แล้วก็
หนังสือตั้งเป็นหอบเป็นหางด้วยเหมือนกัน ก็ยังไม่พบ
หัวใจของธรรมะ ที่จะเป็นหลักปฏิบัติดับทุกข์.

ที่นี้ก็มาถึง **เรื่องปาฏิหาริย์;** คนสนใจเรื่อง
ปาฏิหาริย์แล้วจำไม่ลืม. ถ้าเรื่องไม่เป็นปาฏิหาริย์แล้วก็ลืม,
ก็จำไว้ได้แต่เรื่องเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ ที่แปลกประหลาดผิด
มนุษย์ธรรมดา อย่างนี้ดูที่จะเป็นเรื่องสร้างปัญหามากมาย
ทีเดียว.

ถ้าพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลประหลาด วิเศษกว่า
 คน แล้วตรัสรู้ อย่างนี้ก็ไม่เห็นหน้าัจจรรย เพราะเป็น
 คนพิเศษ พิเศษกว่าคน, แล้วก็จะกลายเป็นว่า ถ้าเป็น คน
 ธรรมดาแล้ว จะรู้ไม่ได้, อย่างนี้ก็เกิดความท้อถอย
 เท่านั้นเอง. พระพุทธเจ้าควรจะเป็นคนธรรมดาเหมือน
 คนทั้งหลาย, แล้วก็รู้เรื่องสำหรับคนทั้งหลาย, รู้เรื่องที่
 เกี่ยวกับปัญหา หรือความทุกข์ของคนทั้งหลาย แล้วก็มา
 ใช้ดับทุกข์ได้ เพราะเป็นคนธรรมดาด้วยกัน. ถ้าพระพุทธ
 เจ้าเป็นผู้มีปาฏิหาริย์อย่างนั้นเสียแล้ว คนธรรมดาก็ใช้
 ประโยชน์อะไรได้, จะไปรับเอามาก็ไม่ใช่เหมาะสำหรับคน.
 ฉะนั้นเรื่องปาฏิหาริย์ ก็เลยเป็นเรื่องที่ปิดบังหัวใจของ
 ธรรมะ, โดยเฉพาะเรื่องดับทุกข์ นี้ด้วยเหมือนกัน. ขอ
 ให้สังเกตดูให้ดี ๆ แต่อย่าเข้าใจไปว่า เป็นเรื่องลบลู่พระ-
 พุทธเจ้า.

เรื่องปาฏิหาริย์ นี้จะขอพูดโดยไม่กล่าวใครใครว่า
 เป็นเรื่องเดิมขึ้นทีหลัง ให้พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลพิเศษ
 วิเศษกว่าคนธรรมดาเท่านั้น, เป็นเรื่องที่ผู้เดิมเข้าไปเองบ้าง
 ใส่ในพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าบ้าง เพราะหนังสืออันนั้น

เขียนเติมเอาได้. เขาทำไปด้วยความหวังดี เป็นด้วยความหวังดี, มันก็มีเป็นเรื่องที่ไม่ใช่เรื่องของคนธรรมดาไปมากเข้าๆ ก็ไม่เป็นประโยชน์แก่ใคร.

เช่นเรื่องบาลี *ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร* ซึ่งถือว่าเป็นสูตรสำคัญที่สุด ก็ยังอุทิศสำหรับ *เอาเรื่องของเทวดามาแอบใส่เข้าไป* ฟ่วงเข้าไปว่า เทวดาโห่ร้องกันใหญ่ เมื่อตรัสรู้ โห่ร้องบอกกันไปจนถึงชั้นพรหมโลก, คล้ายๆ กับว่า ต้องเอาเทวดามาเป็นนายประกัน ให้พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลวิเศษสูงสุด ควรที่คนทั้งหลายจะนับถือ; ถ้าอย่างนั้นมันก็กลายเป็นว่า *เชื่อพระพุทธเจ้า เพราะเอาเทวดาเป็นนายประกันมาทำให้เชื่อ*, เรื่องปาฏิหาริย์มันเป็นอย่างนี้ ^{๕ ๕} ทงนน. ฉะนั้นขอให้ดูให้ดีๆ จะฟังบ้างก็ได้, แต่อย่าปักใจให้มันเป็นไปตามนั้น มันจะกลายเป็นเรื่องงมงาย.

ถ้าชอบปาฏิหาริย์แล้ว ก็อย่าชอบปาฏิหาริย์ของบุคคลเลย; ชอบปาฏิหาริย์ของพระธรรมดีกว่า, คือว่าพระธรรมที่ตรัสไว้นั้น มันดับทุกข์ได้จริง, คือข้อที่มันดับทุกข์ได้จริง นั้นแหละคือปาฏิหาริย์สูงสุด ไม่ใช่เรื่องเหาะเหินเดินอากาศแล้วจะดับทุกข์ได้. ถ้าอย่างนั้นพวก

ยักษ์พวกนกมันก็ดับทุกข์ได้กันไปหมด เพราะมันเหาะได้
เหมือนกัน.

เดี๋ยวนี้เราก็คงต้องดูว่า ปาฏิหาริย์แท้จริงนั้นมัน
เป็นปาฏิหาริย์อยู่ที่ตรงไหน? มันก็อยู่ตรงที่ว่า มันดับทุกข์
ได้จริง, นำอัสจรรย้อยู่ตรงที่ดับทุกข์ได้จริง. ฉะนั้น
ปาฏิหาริย์อยู่ที่ในตัวธรรมะนั่นเอง ไม่ต้องไปอยู่ที่ในตัว
บุคคลว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ จนเป็นเรื่องเหลือเชื่อ, จน
เป็นเรื่องต้องถกเถียงกันไม่รู้จบ, จนทำให้กลายเป็นเรื่องที่
นักวิทยาศาสตร์เห็นด้วยไม่ได้, ก็เลยเป็นอุปสรรค ในการ
ที่จะมีธรรมะหรือศึกษาธรรมะไปเสียอีก.

ที่มันก็มาถึง เรื่องว่า ถ้ามันไม่รู้จักจบ, เขา
เรียกว่าปัญหาโลกแตก มีแต่ในครั้งพุทธกาล ไปสนใจเรื่อง
ว่าตายแล้วเกิดหรือไม่? โลกนี้มีหรือไม่? โลกอื่นมีหรือไม่?
อะไรๆก็ล้วนแต่ว่า ต้องให้เขาบอกให้ ในเรื่องที่ไม่จำเป็น
จะต้องบอก เป็นเรื่องปราปราสืบๆต่อกันมา ไม่รู้จักจบจัก
สิ้น, แม้จนกระทั่งในปัจจุบันนี้ มันก็เป็นเรื่องพอกพูน
ตัวแท้ของธรรมะที่เป็นเรื่องดับทุกข์ได้.

ที่^๕ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่^๖ มักจะเกิดขึ้นมาเป็น
 เครื่องปิดบัง^๗ คือว่าจะต้องทำอย่างนั้นจะต้องทำอย่างนี้.
 จะต้องกินอาหารอย่างนั้น จะต้องกินอาหารอย่างนี้ จะต้อง
 นุ่งห่มอย่างนั้น จะต้องนุ่งห่มอย่างนี้ นี่เป็นเรื่องสำหรับ
 เด็ก ๆ, จะนุ่งผ้าขาวหรือนุ่งผ้าดำ กิดดูเถอะจะมีศีลจะต้อง
 ทำอย่างไร ผ้าขาวผ้าดำมันช่วยได้ที่ตรงไหน? ถ้ามี
 ศีลมันก็ต้องปฏิบัติศีล, ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามเรื่องราว
 ของศีล, แล้วก็ต้องมีเรื่องที่ดีับทุกข์ได้จริง, ปฏิบัติ
 ให้ถูกให้ตรงตามที่ดีับทุกข์ได้จริง.

จะโกนผมหรือไม่โกนผม นั้นก็ยึดถือกันมาก, โดย
 โคนหัวนั้นเป็นนายประกันเป็นหลักประกัน เรียกร้องความ
 เคารพนับถือได้มากกว่าไม่โกน. ที่จริงมันเพื่อความสะดวก
 เท่านั้น, โคนหัวนั้นเพื่อความสะดวก ไม่ต้องลำบากมากในการ
 ที่จะเป็นอยู่, แต่ถ้าว่าจะไปทำในประเทศหนาว มันก็ทำ
 ไม่ได้, แต่ขึ้นจะทำให้ได้ มันก็ต้องลำบากเอง ไม่คุ้มค่า
 กัน. นี่เรียกว่า อายึดถือสิ่งแวดล้อม เรื่องบู้จ้าย ๔
 เรื่องกิน เรื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยใช้สอยอะไรให้มันมาก; ถ้า
 เข้าใจผิดเรื่อง^๕ มันก็จะหุ้มห่อธรรมะ ปิดบังธรรมะ
 ด้วยเหมือนกัน.

การเป็นอยู่ที่เคร่งครัด ต้องเคร่งครัดอย่างนั้น
 อย่างนี้ ต้องทำทางอย่างนั้นอย่างนี้ อันนั้นก็มีเหตุผลอยู่
 ถ้าว່ไป ทำให้มันถูกกับเรื่องที่มีมันจะช่วยบรรเทาภิเลสได้
 กิติ แต่ถ้าทำเพียงพิธีแล้ว ก็น่าหัว. เช่นเดี๋ยวนี มีพูดว่า
 ต้องกินผัก ถ้าไม่กินผักไปนิพพานไม่ได้ อย่างนี้ก็เป็นพวก
 กินผักว่าเอาเอง, พวกที่ยึดถือว่า กินผักหรือกินเนื้อนั้น
 แผลจะไปในนิพพานไม่ได้. นี่ขอพูดให้ชัดเจนไว้ที่นี้ว่า พวก
 ยึดถือว่า ต้องกินผักหรือต้องกินเนื้อนั้นแผลไปในนิพพานไม่
 ได้; พวกที่ไม่กินทั้งผักทั้งเนื้อนั้นจึงจะไปนิพพานได้,
 เพราะว่ามันเห็นอนัตตาเห็นสัจจตา ความไม่มีตัวตนว่าผัก
 ว่าเนื้อ, แล้วมันก็ไม่ยึดถือว่าผักว่าเนื้อ มันเลยไม่กินทั้งผัก
 ทั้งเนื้อมันกินแต่อาหารที่ถูกต้อง, อย่างนี้ต่างหากที่มีมันจะ
 ไปนิพพานได้.

ที่นี้ก็มีมาพูดถึง ไสยศาสตร์เข้ามาครอบงำมาก
 เพราะว่าคนมันฉลาด เรื่องไสยศาสตร์ทั้งหลายนี้ ตั้งอยู่ได้
 เพราะความฉลาดของบุคคล; ถ้าไม่มีความฉลาดแล้ว
 ไสยศาสตร์เข้ามาไม่จุ, ไสยศาสตร์จะมีได้เฉพาะในคนโง่งมงาย
 และเต็มไปด้วยความฉลาดทั้งนั้น จึงมีพิธีต้องมาก, กระทั่ง

ว่าบวชนั้น ก็ต้องดูวันตฤกษ์กระทั่งว่าสิกกัถ้องดูวันตฤกษ์, อย่างนั้นก็เป็นเรื่องของไสยศาสตร์ไป. ไม่ได้อยู่ที่เรื่อง การกระทำอุกหรือกระทำผิด. มันไปอยู่ที่เวลา ที่สมมติ บัญญัติกันขึ้นมา สำหรับคนฉลาดจะได้ยึดถือ.

ที่นั่นมันก็มีเรื่องที่ว่า การบวชกับการไม่บวช; ถ้ายึดถือว่าต้องบวชไปเสียหมด มันก็เป็นเรื่องว่าเอาเอง. พระพุทธเจ้าไม่ได้ชวนทุกคนให้บวช, ชักชวนให้บวช แต่คนที่ควรจะบวช; ฉะนั้นคนที่ไม่ต้องบวชก็มีมาก คือ ประชาชนทั้งหลายที่ไม่ต้องบวช.

เดี๋ยวนี้ชาวต่างประเทศที่กำลังมีปัญหาว่า จะบวช หรือไม่บวช ถ้าถามอาตมาก็บอกว่า แล้วแต่คุณ; การบวช นั้นมันไม่มีอะไร นอกจากให้ความสะดวกบ้าง หรือมาก น้อย ในการที่จะปฏิบัติ, ถ้าไม่บวชนั้นมันไม่สู้สะดวก ในการปฏิบัติ. แต่ถ้าจะปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ของฆราวาสแล้ว ไม่ต้องบวชก็ได้ คือฆราวาสที่มีความทุกข์นั้นแหละ ปฏิบัติ อยู่อย่างที่ไม่ต้องมีความทุกข์ในเพศฆราวาสนั่นเอง อย่างนี้ ก็เรียกว่าได้รับบุญกุศลมากมาย ในพระพุทธศาสนา ขอให้ สนใจกันอย่างนี้บ้าง.

เกี่ยวนี้ก็ได้สนใจถึงตัวจริงของจริง, สนใจแต่
 ขนบธรรมเนียมประเพณี ก็ได้เปรียบข้างกิเลส, แล้วก็
 บวชชนิดที่เสียเงินกันมาก ๆ. ผู้ที่มีเงินมากก็อวดสมบัติ
 พัสถาน บวชลูกบวชหลานอะไรก็ไม่รู้ สิ้นเงินไปหลายหมื่น
 หรือตั้งแสน เพราะว่าเลี้ยงโต๊ะแขกไม่รู้ก็สับก็ร้อยโต๊ะ เลี้ยง
 อาหารอย่างดี, แล้วก็บวช แล้วได้สามวันมันก็สึก โต๊ะอาหาร
 ยังเก็บไม่หมดเลย โต๊ะอาหารยังเก็บไม่หมด, อาตมาเคย
 ไปเห็นที่สระบุรี แล้วถามก็ได้ความว่าอย่างนั้น บวชเสียเงิน
 เป็นหมื่น ๆ ตั้งแสน แล้วผู้บวชนั้นสามวันก็สึก มันก็อยู่
 ไม่ได้; ถ้าอย่างนั้นมันก็ไม่ใช่พุทธศาสนาแล้ว ระวังให้ดี.

เออละ, เป็นอันว่า นี่เราพูดถึงถึงสิ่งที่ปกปิดหัวใจ
 ของธรรมะ สิ่งที่ปกปิดหลักดับทุกข์ ความดับทุกข์. นี่เรา
 ก็อย่าไปสนใจก็ได้ ไม่ต้องไปเสียเวลาต่อสู้อะไรกับมัน ให้
 ลำบากยุ่งยาก ไม่ต้องไปเสียเวลาอย่างนั้น, เราก็มุ่งตรงไป
 ยังหัวใจของพระพุทธศาสนา, สลัดสิ่งที่รุงรังเหล่านั้นทิ้ง
 ไปเสีย ไม่ต้องสนใจ ผ่านไปยังหัวใจของพระพุทธศาสนา
 ไม่ต้องมีพิธีรีตองมาก ทำแต่พอดีกับที่มันจะดับทุกข์ได้
 อย่างไร.

ตัวปัญหาคือตัวความทุกข์.

เมื่อเด็ก ๆ โยมเล่านิทานให้ฟัง ยังจำได้ แล้วมันก็เข้ากับเรื่องนี้ คือเขาเล่าว่า ชายหนุ่มที่อาสา อาสาลูกสาวนั้นะ ไปแสดงตัวให้เป็นที่พอใจแก่พ่อตาแม่ยาย แล้วจะแต่งงานนั้นนะ มันทำดีเกินไป มันจะทำไม้ตบปังปลา นี้เอามาหนึ่งเหลา หนึ่งเหลา แล้วมาช้ดกระต่ายทราย แล้วมันก็น้ำมัน สำหรับไม้ตบปังปลา เลยถูกไล่ ถูกไล่ออกไปจากบ้าน แล้วชายหนุ่มอีกคนหนึ่งเข้ามา เขาไม่ทำอะไร เพียงแต่ผ่าแกร็กเดียว ผ่าอีกแกร็กหนึ่ง คาบปลาได้แล้วก็ใช้ได้ นี่เจ้าของบ้านเขาเลยยินดีให้ลูกสาว เพราะว่าคนแรกทำดีเกินไป มันทำดีเกินไป ทำมากเกินไป ไม่ตรงกับเรื่อง ไม่ตรงกับหัวใจของเรื่อง.

ขอให้ทุกคนนึกถึงเรื่องนี้ในข้อนี้ไว้ให้มาก ตรงกันไปยังหัวใจของธรรมะที่จะดับทุกข์ได้ ไม่สนใจกับเรื่องงมงายไร้สาระ มหาศาลมากมายเหล่านั้น, มุ่งไปยังตัวปัญหาที่แรกที่สุด สิ่งแรกที่สุด, มุ่งไปยังตัวปัญหาคือตัวความทุกข์นั่นเอง : มีความทุกข์อยู่อย่างไร มีปัญหาอยู่อย่างไร ก็อย่างก็ชนิด ทุกชั้นทุกระดับ, มุ่งไปยังตัวปัญหา ให้รู้จักตัวปัญหา

ที่มันกลุ่มมุ่มทับถม ที่มันแทงหุ้มห่ออะไรอยู่ มีอย่างไรบ้าง
มุ่งไปที่ตัวความทุกข์ ให้รู้จักความทุกข์หรือปัญหาเหล่านี้
เสีย, แล้วก็มุ่งเจาะมันลึกลงไปอีกว่า มัน มาจากเหตุอะไร
มันมาจากต้นเหตุของอะไร. ดูตัวความทุกข์ แล้วก็ ดูว่า
เหตุของมันมีที่ตรงไหน มาจากอะไร มองดูเหตุทุกชนิด
ทุกชั้นทุกระดับ ด้วยเหมือนกัน. ที่นี้ก็ มุ่งไปยังสิ่งที่
ตัดต้นเหตุ นั้น ๆ เสีย ให้ตรงจุดว่าจะตัดต้นเหตุ นั้น ๆ เสียได้
อย่างไร, เพียงเท่านั้นก็พอแล้ว. วิธีคือมองไปยังที่ตัวปัญหา
หรือความทุกข์ แล้วมองหาเหตุของมัน, แล้วมองหาสิ่งที่
ตรงกันข้าม เพื่อจะดับหรือตัดมันเสียได้ นี่วิธีการโดยย่อ.

ต้นเหตุของความทุกข์.

เอา, ที่นี้ก็จะต้องพูดถึงสิ่งที่เรียกว่าเหตุ ๆ เพราะมันยัง
ต้องรู้ตัวเหตุ เป็นเรื่องสำคัญ, รู้แต่ความทุกข์ความเจ็บปวด
แต่ไม่รู้เหตุของมัน ก็ใช้ไม่ได้ ว่าความทุกข์หรือปัญหา
ยุ่งยาก ทรมานกายทรมานใจเดี๋ยวนั้น มันมีเหตุอยู่ที่
ไหน? โดยทั่วไปเราอาจจะแบ่งได้ออกว่า มันมี เหตุภายใน
นอก ก็มี เหตุภายใน ก็มี.

ที่นี้เกี่ยวกับชนชั้นปกครอง นั้นมันหลีกเลี่ยงไม่ได้
 เพราะว่าถ้าอยู่ในสมัยที่มันมีการปกครอง มีอำนาจ อยู่ได้
 อำนาจ ก็ต้องปฏิบัติตัวให้กลมกลืนกันได้, อย่าไปขวางกัน,
 อย่าไปทำการฝืนระเบียบ ฝืนความรู้สึกอะไรต่างๆ ให้เข้า
 กันได้กับชนที่เขามีอำนาจ. พูดอย่างโลก ๆ ก็พูดว่า
 อำนาจนั้นเป็นใหญ่ในโลก; ฉะนั้นต้องทำตัวให้ดี ๆ อย่าให้
 ไปกระทบกระทั่งกันเข้ากับอำนาจในโลก ซึ่งมันเป็นเหมือน
 กับเขี้ยวเล็บในโลก ก็อย่าให้ต้องไปกระทบกระทั่งกับมันเลย.

แล้วที่นี้มาถึงส่วนที่สำคัญที่สุด คือ เพื่อนมนุษย์
 เพื่อนบ้านทั้งหลาย เป็นคนที่ถูกปกครองด้วยกัน นั้นมัน
 อยู่ในฐานะเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน, ก็จงอยู่กัน
 ให้ถูกต้องกับฐานะนั้น ๆ คือ ให้มีการช่วยเหลือ ในฐานะ
 เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันเถิด. คำว่าเป็น
 เพื่อน นั้นมันหมายความว่ามันช่วย ก็คือต้องช่วย, เพื่อนเกิด
 แก่ เจ็บ ตาย ก็ต้องช่วยกัน ในปัญหาที่เกี่ยวกับเกิด แก่ เจ็บ
 ตายนั่นเอง. ฉะนั้นเราจึงช่วยกันเมื่อยามเกิด เมื่อยามแก่
 เมื่อยามเจ็บ เมื่อยามตาย เพื่อแบ่งเบาภาระของเพื่อนได้มาก.
 นี้ก็เรียกว่าเรารู้จักมีเพื่อน มีเพื่อนดี ๆ มีให้มากพอ, มีให้

ถูกต้อง สำหรับเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน ถ้าว่า
 ทำให้ถูกต้อง มันก็เป็นเหตุให้เกิดทุกข์มาจากภายนอกได้.

ฉะนั้นรวมความว่า เหตุมาจากภายนอกนี้ จะดู
 ไปที่ธรรมชาติ ดินฟ้า อากาศ ก็เป็นเหตุอันหนึ่ง, จะดูที่
 ผู้มีอำนาจในโลก ที่มีหน้าที่ปกครองจัดสรรอยู่ มันก็เป็น
 เหตุอันหนึ่ง, และดูไปที่เพื่อนบ้าน สม่่าเสมอ เพื่อนเกิด
 แก่ เจ็บ ตาย กันก็เป็นเหตุอันหนึ่ง ที่จะต้องกระทำให้มัน
 ถูกต้องอย่าให้เป็นปัญหาขึ้นมา.

เอ้า, ที่นี้มาดูเหตุภายใน กันดีกว่า เหตุภายใน
 พุท่ง่าย ๆ ตามแบบสวันโมกษ์ ก็ สามอย่าง แหละ, สามอย่าง
 แหละ, สามอย่างคือ ทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ ทาง
 กาย ทางจิต ทางวิญญาณ.

เหตุให้เกิดทุกข์หรือปัญหาทางกาย ก็คือมันไม่
 ถูกต้องในทางกาย, มันมีร่างกายไม่ถูกต้อง มันขาดความ
 ปกติในทางกาย ขาดสุขภาพในทางกาย, ขาดสมรรถภาพ
 ความสามารถในทางกาย มันก็ต้องเป็นทุกข์ทางกาย, นี้เหตุ
 ภายในทางกาย มันขาดปกติภาพ.

ที่นี้ทางจิต, จิตมันขาดปกติภาพ เป็นจิตที่ไม่สมประกอบ แม้ปัญญาอ่อน หรือแม้บ้าๆบอๆ หรืออะไรก็ตาม, เรียกว่ามันไม่มีปกติทางจิต มันขาดสุขภาพทางจิต, มันก็ต้องแก้ไขกันไปตามเรื่องทางจิต.

ที่นี้เรื่องทางวิญญาณ เรื่องที่สาม ที่เราพูดกันเอง. คำว่าวิญญาณมันจำเป็นต้องใช้, ไม่รู้จะใช้คำอะไร, ขอให้รู้ไว้ว่า หมายถึงทางสติปัญญา คือ ทางสติปัญญามันไม่พอ, สติปัญญาไม่พอ สิ่งที่ตรงกันข้ามมันก็ขึ้นมาทำหน้าที่, มันเหมือนกับว่า มันเป็นการนั่งบัลลังก์ นั่งครองเมืองอย่างนั้น.

อรรถภาพร่างกายเหมือนกับเมือง; ถ้าสติปัญญาเพียงพอ มันก็ครองอรรถภาพนี้ไปได้อย่างถูกต้อง, ถ้าสติปัญญามันไม่พอ, สิ่งตรงกันข้ามมันก็เข้ามา คืออวิชา. อวิชา, อวิชา. ฟังดูให้ดีๆ เป็นสิ่งที่น่ากลัวที่สุดยิ่งกว่าสิ่งใด มันก็เข้ามา, มันก็ครองอรรถภาพนี้. เวลาไหนสติปัญญาครอบครองอรรถภาพนี้ มันก็ถูกต้อง น่าชื่นใจ เป็นไปอย่างผาสุก สะอาดสว่างสงบไปตามเรื่องของสติปัญญา, โอกาสไหนอวิชาขึ้นมาครอบครอง มันก็มี, มันก็

เป็นทุกข์ มันก็สกรปรกเศร้าหมอง ไปตามแบบของอวิชา.
นี้เรียกว่าเหตุภายใน คือเรื่องทางวิญญาณ มันไม่ถูกต้อง.

ทางกายไม่ถูกต้อง ก็มีผลไปอย่างหนึ่ง, ทางจิตไม่
ถูกต้อง ก็มีผลไปอย่างหนึ่ง, ทางสติปัญญาหรือทางวิญญาณ
ไม่ถูกต้อง มันก็มีผลไปอีกอย่างหนึ่ง, ล้วนแต่เป็นทุกข์
ะ ะ
ทงหนแหละ. นี้เรียกว่าเหตุที่มีอยู่ในภายใน ภายในอัทภาพ
ในแก้ว. ถ้านอกตัวก็อย่างที่ว่ามาแล้ว เรื่องผู้เรื่องคน
เรื่องธรรมชาติดินฟ้าอากาศอะไร, ถ้าภายใน ก็สามอันนี้
แหละ : ความไม่ถูกต้องทางกาย, ความไม่ถูกต้องทางจิต,
ความไม่ถูกต้องทางวิญญาณ หรือสติปัญญา.

พยายามให้เห็นสิ่งที่เรียกว่าเหตุ มองเห็นตัวความ
ทุกข์, แล้ว ก็มองทะลุความทุกข์ ไปอีกทีหนึ่ง ให้เห็นตัว
เหตุของมัน ว่ามันมาแต่ส่วนไหน. ถ้าเป็นเรื่องภายนอก
ก็จัดการอย่างภายนอก, ถ้าเป็นเรื่องภายใน ก็จัดการอย่าง
ภายใน, ถ้าชั้นชั้น ๆ คือทางร่างกาย ก็ทำได้ไม่ยาก, ชั้น
ทางจิต ก็ทำได้ยากหน่อย, ทางสติปัญญา ก็ต้องเรียกว่า
ยากที่สุด, เพราะมันเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนที่สุดกว่าสิ่งใด.
เอาละเป็นอันว่ารู้จักสิ่งที่เรียกว่าเหตุกันไว้ทีก่อน.

เครื่องตัดต้นเหตุ.

ทีนี้ก็จะพูดถึง เครื่องตัดต้นเหตุ, เครื่องตัดเหตุ เครื่องตัดต้นเหตุ คือตัดปัญหาต้องตัดที่เหตุก็มีว่า จะตัดเหตุเหล่านั้นกันอย่างไร; ก็เรียกว่าพูดได้อย่างกำปั้นทุบดินว่า มันต้องตรงกันข้าม. ถ้าเหตุให้เกิดทุกข์มันเป็นอย่างนี้, สิ่งที่จะตัดเหตุนี้ได้ มันก็ต้องตรงกันข้ามนั้นแหละ เรียกว่าตรงกันข้าม. เพราะฉะนั้นมันจึงไปรวมอยู่ที่คำว่า วิชชาฯ, บางที พระพุทธเจ้าก็ตรัสเรียกว่า สัมมาทิฏฐิ เพราะมีบาลีอยู่เป็นหลัก ช่วยจำไว้ทีๆ สำคัญที่สุด สัมมาทิฏฐิ สมาทานา สัพพี ทุกขี อุปจจกั - เข้าไปแล้ว ทุกข์ทั้งปวงเสียได้ เพราะสมาทานสัมมาทิฏฐิ, เพราะมีสัมมาทิฏฐิ ก็จะดับทุกข์ทั้งปวงได้, เพราะว่าสัมมาทิฏฐินั้น มันคือรู้ถูกต้องในสิ่งทั้งปวง มันก็ไม่ผิดในสิ่งทั้งปวง มันก็ไม่เกิดทุกข์ ฉะนั้นใช้คำรวมๆ ว่า สัมมาทิฏฐิ ก็ได้, หรือจะใช้คำให้มันตรงกันข้ามกับอวิชา ก็คือวิชชานั้นเอง วิชา คือความรู้แจ้งเห็นแจ้ง.

การเห็นพระไตรลักษณ์.

ทีนี้เราก็ดูว่า รู้แจ้งเห็นแจ้งอะไร? เห็นแจ้งรู้แจ้ง สิ่งที่ไม่เห็นนั้นแหละ, สิ่งที่ไม่เห็นคืออะไร? ก็คือ ความ

เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของสิ่งทั้งปวง, ความ
เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของสิ่งทั้งปวง นี้เรียกว่า
พระไตรลักษณ์.

ถ้าเป็นอย่างโบราณ พออาตมาว่าพระไตรลักษณ์
ทุกคนก็ยกมือท่วมหัว; แต่ก็ยกมือตามพิธีเท่านั้นแหละ;
ตามพิธีที่ได้ยินเสียง พอเสียงว่าสัมมาสัมพุทธโ กยกมือท่วม
หัว, เสียงว่าพระไตรลักษณ์ ก็ยกมือท่วมหัว เพราะว่าไป
เข้าใจหรือเพราะธรรมเนียมประเพณีก็ยังไม่รู้ไม่ได้, แต่ดูจะ
เป็นเรื่องธรรมเนียมประเพณีเท่านั้นแหละ; พอผู้ใหญ่ยก
เต็กๆ ก็ยก ก็ติดต่อกันมา ก็ยกตามๆ กันมา; พอได้ยิน
ว่าพระไตรลักษณ์ ก็ยกมือท่วมหัว คล้ายๆ กับว่ารู้อย่างถูก
ต้อง.

ถ้ารู้อย่างถูกต้องมันก็ดีจริง มันก็ดับทุกข์ได้จริง;
เดี๋ยวนี้กลัวจะไม่รู้อย่างถูกต้อง, แม้กำลังอธิบายอยู่ ก็ยังไม่
ค่อยจะรู้อย่างถูกต้อง ว่าสิ่งที่จะตัดต้นเหตุ หรือความรู้
ที่จะตัดต้นเหตุของความทุกข์นั้น ก็คือการเห็นพระ-
ไตรลักษณ์, พระไตรลักษณ์ ใช้คำให้สูงขึ้นมาน้อย หรือ
สูงสุด ว่าพระไตรลักษณ์. เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา,

ความเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้นแหละ จะตัดต้น
เหตุของความทุกข์ทั้งปวงได้.

ถ้าเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันก็จะไม่มีปัญหา;
ถ้ามัน จะเกิดปัญหาความทุกข์ขึ้นมา จากธรรมชาติกินฟ้า
อากาศแปรปรวน ก็อ้าว, มันก็อย่างนั้นเอง, อนิจจัง
ทุกขัง อนัตตา อย่างนั้นเอง ก็ไม่เป็นทุกข์กับมัน. นี่เรียก
ว่าปัญญากายนอกแท้ ๆ ก็ตัดได้ด้วยอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.
ถ้าเป็นเรื่องทางกายทำผิด จะไปฆ่าเขา ขโมยเขาลักเขา หรือ
อะไรก็สุดแท้, หรือแม้แต่ ไม่รู้จักบริหารร่างกาย เนื้อหนัง
ให้เป็นปกติสุข มัน ก็เพราะไม่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา,
มันทำผิดไปเสียหมด : เขาของแสงให้กิน แทนที่จะรักษา
เสียวยาให้ดี. นี่มันก็ รู้จักทำจิตใจอย่างถูกต้อง ไม่เป็น
จิตที่ผิดปกติ, แล้วก็เป็นจิตที่มีสติปัญญา ไม่ยึดมั่นถือ
มั่น สิ่งใด ๆ ว่าตัวกู ว่าของกู มันก็ไม่เป็นทุกข์. ความรู้
เรื่องพระไตรลักษณ์นั้นแหละจะตัดปัญหาได้หมด ; แต่คน
เขาไม่เข้าใจ ทั้งที่ได้ยินได้ฟังมาเป็นร้อยครั้งพันครั้งแล้ว ก็
ยังไม่เข้าใจ ให้เอาไปใช้เป็นประโยชน์ได้.

เดี๋ยวขอให้เข้าใจ ถึงขนาดเอาไปใช้แก้ปัญหาก็ได้; ถ้าปัญหาอะไรมันเกิดขึ้น ก็นึกถึงพระอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เถอะ มันจะสลายไป; แม้ว่าตัววัตถุภายนอกจะแก้ไขไม่ได้ แต่ภายในในจิตใจมันแก้ไขได้ คือไม่ต้องเป็นทุกข์ เพราะสิ่งนั้น ๆ ให้โลกนี้มันวินาศไปด้วยปรมาณูทั้งโลก จิตใจมันก็ไม่เป็นทุกข์, นี้เรียกว่ามันช่วยได้ เพราะความรู้เรื่องนั้น.

สมณะวิปัสสนาแก้ปัญหาก็ทุกอย่าง.

ที่บางที พระพุทธเจ้าท่านตรัสด้วยคำว่า สมณะ และวิปัสสนา, เรื่องที่จะตรัสเป็น อริยมรรคมีองค์ ๘ บางที ท่านตรัสสั้น ๆ สองคำว่า สมณะและวิปัสสนา จะแก้ปัญหาก็ทุกอย่างได้. สมณะคือจิตสงบ, วิปัสสนาคือเห็นแจ้ง แจ่มแจ้ง เห็นอย่างแจ่มแจ้ง เพราะสงบ; เพราะจิตสงบ จึงเห็นอย่างแจ่มแจ้ง เพราะจิตสงบจิตจึงมีกำลัง, จิตจึงมีความหมายมั่นมุ่งหมายถูกต้อง. ถ้าสมณะก็คือจิตสมบุรณ์ ด้วยกำลัง, ถ้าวิปัสสนาก็คือจิตสมบุรณ์ด้วยสติปัญญา.

จะตัดปัญหาอย่างไร? อย่าลืมว่า ในสมณะ นั้น มีศีลรวม อยู่ด้วย; ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสสั้น ๆ สองคำ ว่า สมณะและวิปัสสนานั้น เดี่ยวคนไม่รู้จะถามว่า เอาศีล

ไปไว้เสียที่ไหน? ศีลรวมอยู่ในสมณะ, มันมีศีลรวมอยู่ในสมณะด้วย. ที่นี้มันจะตัดอย่างไร, เปรียบอุปมาว่าตัดอย่างไร? ศีลมันก็เทียบยักษัชนันไว้, สมณะมันก็จับหัว จับผมยักษัชนันไว้, วิปัสสนา มันก็ตัดคอเลย. พวกสมณะก็จับไว้ให้อยู่ในอำนาจ, พวกวิปัสสนาก็ตัดคอมันเลย. ตัดอย่างนั้น ด้วยศีล สมာธิ ปัญญา; สรุปลือส่น ๆ เพียงสมณะและวิปัสสนา.

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงคำนี้ไว้มาก คือใช้มาก คำว่า สมณะ และ วิปัสสนานี้ ใช้มาก ในกรณีที่เขาจับเรื่องเข้าเป็นเรื่องเป็นคู่กัน ไม่ค่อยได้ใช้คำว่าศีล สมาธิ ปัญญา. ถ้าไม่ใช่คำว่าสมณวิปัสสนา ก็ทรงใช้คำว่าอภิวรรคิกมรรค ไปเสียเลย. มัชฌิมาปฏิบัติหาอภิวรรคิกมรรคไปเสียเลย แต่มันก็ไม่ไปไหนเสียดอก เพราะว่า ในอภิวรรคิกมรรคมันก็มีศีล สมาธิ ปัญญา. ถ้ามันเหลือเพียงสองก็ศีลมันเข้าไปรวมอยู่กับสมณะหรือสมาธิ, แล้วปัญญานั้นมันเหมือนกับว่ามีตม; ศีล หรือสมณะมันเพียงแต่กำลัง เป็นกำลัง จับไว้ให้มัน, แล้ว วิปัสสนา ก็เหมือนกับดาบ หรือมีดที่คมเฉียบ, แล้วมันก็ตัดขาด; ฉะนั้นในการตัดนั้นมันต้องใช้กำลังและใช้

ความคม. เรามีสัจ กาลังจิตเป็นเรื่องของสมาธิสมณะ
ไว้เป็นกำลัง, แล้วก็มีเรื่องของปัญญา หรือ วิปัสสนา
ไว้เป็นเรื่องของความคม, ที่จะตัดข้าศึก คืออวิชชา
ซึ่งเป็นต้นตอทั้งหมดของมูลเหตุแห่งความทุกข์.

ที่พูดถึง อวิชชาเป็นมูลเหตุ เพราะเป็นจุดตั้งต้น
แล้วมัน ให้ออกมาเป็นเวทนาเป็นต้นเหตุ; บางทีก็พูด
ว่าต้นเหตุเป็นมูลเหตุ, ในกรณีที่สำคัญ ๆ ท่านตรัสว่า อุปาทาน
เป็นต้นเหตุ, อุปาทานเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์; เพราะ
ว่าอุปาทานเมื่อไร ก็มีความทุกข์เมื่อนั้นทันที มองเห็นได้
ง่าย. แต่บางทีถอยหลังมา ขึ้นหนึ่ง ว่าต้นเหตุให้เกิด
ทุกข์เพราะมันให้เกิดอุปาทาน, บางทีถอยหลังมาสุดอยู่
ที่อวิชชา เพราะอวิชชาให้เกิดต้นเหตุ ให้เกิดอุปาทาน ให้
เกิดทุกอย่างที่จะทำให้เกิดทุกข์.

ฉะนั้นจึงใช้เครื่องตัด ซึ่งตรัสไว้ชัดเจนว่า การ
เห็นตามที่เป็นจริง ในสิ่งทั้งปวง โดยความเป็นของมิใช่ตน
คือเห็นเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วก็เห็นเป็นมิ
ใช่ตน, เห็นว่างจากตน. ถ้าเห็นอันนั้นแล้ว จิตก็มีความ
คมเฉียบที่จะตัดอวิชชา คือความโง่ ความไม่รู้ ความมมงาย
สารพัดอย่าง เสียได้.

ขอให้สนใจจุดนี้^๕ ว่าเพิ่งตรงไปยังจุดนี้^๕ ไปยัง
หัวใจของเรื่อง^๕ โดยไม่ต้องสนใจเรื่องทั้งหลาย มากมาย
หลายหมื่นหลายแสนเรื่องก็ได้. ขอให้สนใจแต่จุดนี้^๕ แต่เรื่อง
นี้, คือ ให้เห็นว่า เมื่อมีวิชาแล้ว มันก็มีความทุกข^๕
อย่างนั้น ๆ. ที่นี้ก็มีเครื่องตัดวิชา ก็คือเห็นตาม
ที่เป็นจริงว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; เพื่อว่าอย่าไป
หลงใหล, ไปหมายมันด้วยจิตใจว่า เป็นตัวตนเป็นของตน
เอามาเป็นตัวกู เอามาเป็นของกู. ทุกอย่างเป็นของ
ธรรมชาติ เป็นไปตามกฎอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่นี้^๕
มันโง่หรือมันบ้าก็ไม่รู้ มันไปเอามาเป็นของกู เอามายึดถือ
ไว้ให้เป็นของกู; เมื่อมันไม่เป็นไปตามอำนาจของตัว
กู มันก็ต้องเป็นทุกข์, มันก็มีเรื่องเท่านั้น นี่หัวใจของ
เรื่องมันมีเท่านั้น.

นี่พูดอย่างที่เรียกว่า ไม่ต้องไปสนใจเรื่องต่าง ๆ
ประวัติของศาสนา ประวัติของพระพุทธเจ้า หรือการทำบุญ
ทำทานอะไร ชนิดที่มันนอกเรื่องนอกราวมากมาย ไปสวรรค์
วิมานอยู่กันเป็นกัปป์เป็นกัลป์ อย่างนั้นก็ไม่ต้องสนใจก็ได้,

ทั้งไว้ที่ก่อนเถอะ, มาเจาะจงลงไปยังเรื่องนี้แหละ ว่า
อวิชชาเป็นเหตุให้เกิดกิเลส, แล้วก็เกิดความทุกข์.

วิธีตัดเหตุให้เกิดทุกข์.

ที่นั่นก็มาถึงการตัด วิธีตัด. เหตุอย่างไร ก็ว่ากัน
มาแล้ว, เครื่องตัดคืออะไรก็ว่ากันมาแล้ว, นี้วิธีตัดหรือการ
ตัดนั้นจะอย่างไร? ที่นั่นก็จะพูดถึง วิธีตัด หรือการตัด
ตามสมควร.

แก้ไขเฉพาะหน้า.

ข้อแรก อยากจะใช้คำว่า บ่อกัน หรือแก้ไข
เฉพาะหน้า ตามอาการที่ปรากฏ เพราะมันทนอยู่ไม่ได้นี่;
ถ้าความทุกข์ความเจ็บปวดเกิดขึ้น มันยังตัดต้นเหตุโดยตรง
ส่วนลึกยังไม่ได้, มันก็ต้องแก้ไขเฉพาะหน้า; อย่างนี้
ก็สมเรื่องวิธีการของหมอเอามาพูด ว่าหมอนั้นเขามีวิธีการรักษา
อยู่สองชั้นตอน, คือว่า แก้ไขเฉพาะหน้าตามอาการ ไป
พลางก่อน, เสร็จแล้วก็ ค่อยหาต้นเหตุอันลึกซึ่งในภาย
ใน, แล้วก็กำจัดต้นเหตุนั้นเสีย เป็นอันจบ. ถึงแม้
เรื่องของความทุกข์นั้นก็เหมือนกันแหละ; ถ้ามันไม่สามารถ
จะตัดต้นเหตุอันลึกซึ่งได้ทันที มันก็ต้องแก้ไขเฉพาะหน้า

ตามอาการที่เกิดขึ้นไปพลางก่อน. เหมือนกับปวดหัวอย่างนี้
 มันก็ต้องกินยาแก้ปวดหัวที่ก่อนละ, จะรอไปรักษาต้นเหตุ
 ที่ทำให้ปวดหัว ซึ่งมันยังอยู่ไกลนักโน้นยังไม่ได้ ก็ต้อง
 กินยาปวดหัวแก้ปวดหัวไปพลางก่อน. นี่ก็เหมือนกันแหละ
 ถ้ามันมีความทุกข์ก็แก้ไขเฉพาะหน้า, บำบัดอาการที่เป็น
 ทุกข์นั้นไปพลางก่อน. ถ้าเป็นเรื่อง **เจ็บปวดทางกาย** ก็มี
 อะไรที่จะมา **พิจารณากันไปที่ก่อน** หรือว่าจะแก้ไขเสีย
 โดยยารักษาโรคหรือวิธีบำบัดอะไรเฉพาะหน้าในภายนอก ไป
 พอลางก่อน ที่เรียกว่า **ป้องกัน**. การป้องกันก็เรียกว่าตัด
 ต้นเหตุได้เหมือนกัน, **ป้องกันเสียแต่แรก** เสียแต่เนิ่น ๆ ก็
 คือ **เป็นการตัดต้นเหตุชนิดหนึ่ง**; หรือว่าถ้ามันเป็น
 เรื่องแก้ไข ก็แก้ไข แม้ในส่วนภายนอกในเบื้องต้น ก็
 แก้ไข ตามอาการที่ปรากฏอยู่ภายนอก.

ที่นี้ก็มาถึง **ป้องกันและแก้ไขต้นเหตุภายใน** โดย
 ตรง ก็ต้องศึกษาให้ลึกซึ้ง เข้าไปถึงภายในว่า **เป็นกิเลส**
ตัวไหนอย่างไร; นี่เหมือนกับหมอเขาจะต้องศึกษา ค้น
 คว้า จะต้องตรวจเลือกตรวจทุกอย่าง, นายแพทย์อะไรก็
 ตามใจ, **หาต้นเหตุภายใน แล้วกำจัดเสีย** นี่ทำหลังจาก

ที่ว่า บ้างกันเหตุแก้ไขเหตุภายนอกเสร็จแล้ว. เรื่องของ
การดับทุกข์ ก็เหมือนกัน การแก้ไขด้วยวิธีการพิธีรีตอง
ภายนอกเล็ก ๆ น้อย ๆ นั้น มันก็มีเป็นธรรมดา แต่มันดับ
ไม่ได้ เพราะฉะนั้นมันจึง ต้องศึกษาให้ลึกซึ้งขึ้นไป ถึง
เรื่องภายใน คือเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วก็
แก้ไขที่เหตุนี้ ๆ โดยตรง.

แก้ไขในส่วนลึก : ระบบอนุสัย.

อยากจะแบ่งเพื่อฟังง่าย ๆ ว่า : แก้ไขในส่วนลึก
สุด คือแก้ไขอนุสัย แก้ไขในระบบอนุสัย ความเคยชิน
ของกิเลส ที่สะสมไว้ในสันดาน. เรื่องนี้มันยืดยาวนะ
แต่ว่ามันพอจะสรุปใจความได้ว่า อนุสัย ๆ ๗ แปลว่า สิ่ง
เป็นความเคยชินที่จะเกิดทุกข์ ที่เก็บไว้ในสันดาน, มันเกิด
มาจากการที่เรามีกิเลสครั้งหนึ่ง มันก็เก็บอนุสัยไว้หน่วยหนึ่ง ;
เช่นเรา โลก ครั้งหนึ่ง มันก็เก็บอนุสัย คือเคยชิน ที่จะ
โลก หรือโลกลงไว้ หน่วยหนึ่ง, ถ้าเรา โกรธ ครั้งหนึ่ง
มัน ก็เก็บความเคยชินที่จะโกรธ ครั้งหลังไว้หน่วยหนึ่ง,
ถ้าเรา โง่สะเพร่า มัน ก็เก็บความเคยชินที่จะโง่หรือ
สะเพร่าไว้ หน่วยหนึ่ง ; มันเลยเก็บไว้ทั้งสามหน่วยแหละ :
ราคะ โทสะ โมหะ เกิดครั้งหนึ่งเก็บไว้หน่วยหนึ่ง, เกิดครั้ง

หนึ่งเก็บไว้หน่วยหนึ่ง. แล้วก็กกุสฺสี วันหนึ่งมันเกิดโลกะ
โทสะ โมหะ ก็หน่วย ก็ครั้ง ก็รูปแบบ ก็ระดับ นั้นนะมัน
จึงมีมาก, ความเคยชินมันจึงสะสมไว้มากเหลือที่จะนับ
ในสันดาน เรียกว่าอนุสัย.

ถ้าจะแก้ไข มันก็ แก้ไขด้วยการศึกษาอนิจจัง
ทุกขัง อนัตตา ซึ่งตรงกันข้าม พิจารณาให้เห็นชัด ให้
ลึกถึงระดับนิสัยสันดาน หรือส่วนลึกในภายใน. แต่ส่วน
การแก้ไขที่เป็นไป อย่างธรรมดาสามัญ ก็คือว่า อย่าโลก
อย่าโกรธ อย่าหลง; ถ้าเรื่องให้โลกมันมาให้โลก เรา
ไม่โลก เอาชนะไว้ได้ นี่มันจะลดอนุสัยโลกนั้นหน่วยหนึ่ง,
แล้วเรื่องที่ให้โกรธมา เราไม่โกรธเราบังคับไว้ได้เราคือสู้
ได้ มันก็จะลดอนุสัยสำหรับจะโกรธลงหน่วยหนึ่ง, ถ้าเรา
ควรจะโง่ควรจะสะเพราะควรจะประมาทอะไร ก็ไม่โง่ไม่
สะเพราะได้ มันก็ลดอนุสัยสำหรับโง่ไว้หน่วยหนึ่ง, ถ้าทำอยู่
อย่างนี้ ก็เป็นการแก้ไขในส่วนลึก ในชั้นอนุสัย.

แล้วก็เพิ่มเติมให้ ด้วย การพิจารณาอนิจจัง ทุกขัง
อนัตตานั้น อยู่เป็นประจำ, อยู่เป็นประจำ : ให้เห็นโทษ
ของความโลก, เห็นโทษของความโกรธ, เห็นโทษของความ

หลง, อยู่เป็นประจำ, มันก็จะถ่ายถอนอนุสัย ให้ลดลงๆ
 อยู่เป็นประจำ. เปรียบอุปมาเหมือนกับว่าโอ่งใส่น้ำ เต็ม
 ลงไปที่ละหยดๆๆ ไม่เท่าไรมันก็เต็มโอ่ง; แต่ถ้ามันมี
 รูรั่วเปิดเทออยู่ข้างล่างอยู่เสมอๆ มันก็ไม่รู้จักเต็มโอ่งเหมือน
 กัน. ถ้าเปิดเป็นเปิดแก่ง แล้วมันอาจจะเปิดทีเดียวทั้งหมด
 ก็ได้. เพราะฉะนั้นการที่จะเจริญวิปัสสนา ให้ชำระ
 ชะล้างอนุสัยในสันดานนั้น มันต้องแก่งมาก ต้องเป็น
 เรื่องที่ทำถูกต้องจริงๆ แล้วก็ถึงที่สุดจริงๆ มันจึงจะเปิด
 รุกันโอ่ง ถ่ายเทอนุสัยออกไปหมด.

เดี๋ยวนี้ยังทำอย่างนั้นไม่ได้ ยังไม่รู้ว้าวิปัสสนาคือ
 อะไรด้วยซ้ำไป ก็ทำไปตามแบบเฉพาะหน้า, เช่นว่ากิเลส
 มาจะเกิดไม่ให้เกิด, มาจะเกิดไม่ให้เกิด, มาจะเกิดไม่ให้เกิด,
 นั้นก็จะลด เหมือนกับว่าทำให้โอ่งน้ำนั้นรั่วที่ละหยด รั่วที่
 ละหยด นานๆ มันก็อาจจะหมดได้เหมือนกัน แต่มันช้ามาก,
 มันรั่วซึมที่ละหยด ที่ละหยด, แล้วโอ่งมันใหญ่ มันก็กินเวลา
 นาน เว้นไว้แต่จะทะลุกันโอ่งให้รูมันใหญ่ ที่เดียวมันรั่วไป
 หมด; นั้นมันทำได้ด้วยวิปัสสนาที่สมบูรณ์.

เดี๋ยวนี้เรายังทำไม่ได้ แต่ก็ควรคิดว่าจะทำ **ควร**
 พยายามที่จะทำ หรือทำได้ตามที่ควรจะทำ ทำวิปัสสนา
 ชนิดที่ว่า เจาะรูเล็กให้น้ำไหลออกจากโอ่ง, มันก็ยิ่งดีกว่าที่
 จะไม่ทำเสียเลย. และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อจะเกิดกิเลส,
 เช่นจะเกิดความโลภก็ตาม **รู้ตัวทันท่วงที่ไม่ให้เกิด;**
 อย่างนี้คือไม่เติมน้ำใหม่, มันไปลดน้ำที่มีอยู่ข้างในออกไปเสีย
 โดยวิธีใดก็ตาม ส่วนหนึ่งแหละ; **ไม่ให้โกรธไว้ได้** มัน
 ก็ลดอนุสัยความโกรธ, **ไม่ให้โง่หลงไว้ได้** มันก็ลดอนุสัย
 โง่หลง.

ที่เรียกว่าอนุสัย นั้น มันไม่ใช่ตัวกิเลสโดยตรง,
 มันเป็นตัวความเคยชิน ของกิเลส ที่จะเกิดอย่างนั้นอีก
 สะสมไว้ในสันดาน. ฉะนั้นถ้าสันดานนั้นถูกไขอนุสัย
 ออกหมด ก็เป็นสันดานบริสุทธิ์ เป็นพระอรหันต์; เมื่อ
 ไม่ถึงอย่างนั้น ก็พยายามให้มันลดลงๆ แล้วก็พยายามที่
 จะไม่ให้มันเพิ่ม ไม่ให้มันเพิ่ม, **ควบคุมไว้ได้** ทุกที ที่มัน
 มีกิเลสเกิดขึ้น. มีกิเลสเกิดขึ้นควบคุมไว้ได้ **ไม่ให้เกิด** มันก็
 ไม่เพิ่มอนุสัยดังที่กล่าวแล้ว.

เป็นอยู่อย่างถูกต้อง ก็คือเป็นอยู่อย่างชนิดที่
ไม่เกิดอนุสัย ไม่เพิ่มเติมอนุสัย, ไม่เกิดความโลภ ความ
หลง ที่จะเพิ่มอนุสัย. นี้ก็เป็นอยู่อย่างถูกต้อง โลกจะ
ไม่ว่างจากพระอรหันต์ ถ้าว่าภิกษุเหล่านั้นจะเป็นอยู่โดย
ชอบไซ้; ท่านหมายความว่าอย่างนี้ เมื่อเป็นอยู่โดยไม่
เกิดอนุสัย แล้วไม่ทำอะไร มันก็มีการบรรลุพระอรหันต์.

นี้การบ่อกันไม่ให้เพิ่มอนุสัย, การแก้ไขลดอนุสัย
มันก็เป็นเรื่องส่วนเล็ก.

มีปัญญาหันท่วงทีขณะมีผัสสะ.

ที่นี้กว่าข้างนอกออกมา ข้างนอกออกมา ก็รู้จัก
เรื่องของกิเลส คือความโลภ ความโกรธ ความหลง
ที่จะไปเป็นอนุสัยนั่นเอง รู้จักป้องกันรู้จักแก้ไข มีวิชา
มีปัญญาให้หันท่วงที เมื่อมีผัสสะ, ผัสสะมากกระทบตา
หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างใดอย่างหนึ่ง ขณะนั้นเรียกว่า
ผัสสะ. ถ้าขณะนั้นมีวิชา มีปัญญา มีสติมีสัมปชัญญะ
มันก็ไม่อาจจะเกิดกิเลส ไม่เกิดโลภะ โทสะ โมหะ. เมื่อ
ไม่เกิดกิเลส มันก็ไปลดอนุสัยเอง. เดียวนี้เอาแต่ว่า
ข้างนอกนั้นมันไม่เกิดกิเลส เพราะมีสติปัญญาเพียงพอ ใน
ขณะที่มีผัสสะ.

ผัสสะเป็นสิ่งที่มียู่ทุกวัน ใคร ๆ ก็เห็น, เคี้ยวทา
 เคี้ยวหุ เคี้ยวจุมก เคี้ยวลัน เคี้ยวกาย เคี้ยวใจ. ถ้าไม่มี
 สติพอ มันก็ต้องเกิดกิเลส โดยอาศัยผัสสะนั้น ๆ, เกิด
 โลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง. ที่จะตัดต้นเหตุ
 ส่วนนี้ ก็มีสติสัมปชัญญะบัญญัติ ให้เพียงพอ ให้ทัน
 เวลา ที่มีอะไรมากระทบอายตนะ ก็อทางตา หู จมูก ลัน
 กาย ใจ. นี่มันก็เป็นอีกระบบหนึ่ง คือข้างนอก, ที่มัน
 เกิดเป็นโลภะ โทสะ โมหะ อยู่ข้างนอก.

กำจัดกิเลสผู้ช่วยที่มากลุ่มรวม.

ที่นั่นมันก็มีปลัดย่อย มีเรื่องปลัดย่อย กิเลสประเภท
 ที่เรียกว่าปริยตฐานกิเลส ซึ่งกลุ่มรวม มันเป็นกิเลสผู้ช่วย ;
 กิเลสชั้นตัวการ ชั้นตัวการตัวหัวหน้า มันเป็น โลภะ
 โทสะ โมหะ. ที่นั่นมันมีกิเลสลูกน้อง กิเลสผู้ช่วย อีก
 มากมาย รู้จักกันไว้บ้าง เช่นกิเลสชื่อว่า :-

อสังขธา อสังขธาทำให้ไม่มีศรัทธา, แล้วมันก็ไม่มีความ
 ความคิดทางใจที่จะปฏิบัติหรือศึกษา.

อโยนิโสมนสิการ ไม่กระทำต่อสิ่งต่างๆ อย่าง
แบบคาย, มันทำอย่างง้ออย่างหยาบอย่างสะเพร่า คือ ประ
มาท.

อสติ มีแต่จะ ขาดสติ มันมากเรื่องแหละ ก็ว่า
มันไม่มีสิ่งที่ควรจะมี.

อนารัมภะ มันไม่มีการปรารถนาความเพียร มันมี
ไม่อย่างนั้นไม่อย่างนี้ อีกมากมาย ไปคิดเอาเองก็ได้ หรือ
คอยฟังเอาเองก็ได้, คอยกำหนดเอาเองก็ได้.

ยกตัวอย่างมาแต่เพียงว่า อสัทธา มันเป็นคนไม่มี
ศรัทธา, อสติ มันเป็นนิสัยที่ไม่มีสติ, อโยนิโสมนสิกาโร
มันไม่มีนิสัยที่จะทำอะไรแบบคาย, อนารัมภะ มันไม่มีนิสัย
พยายามพากเพียรต่อสู้; เหล่านี้มันเป็นเรื่องกิเลสผู้ช่วย,
กิเลสผู้ให้โอกาสแก่กิเลสตัวการตัวร้าย, แล้วก็ถึงแล้ว
มันก็เป็นผู้ช่วยสนับสนุนส่งเสริม.

เราไม่ค่อยได้พูดถึงเรื่องกิเลสผู้ช่วย เพราะ
ว่าเอาไปรวมๆ ไว้ในกิเลสตัวการ คือ โลภะ โทสะ โมหะ;
แต่ถ้าศึกษาเรื่องกิเลสที่เป็นตัวเล็กๆ ที่เป็นตัวผู้ช่วย เกิด

ขึ้นมาช่วยรุม ช่วยรุม รุมหัวหน้า ช่วยหัวหน้า เป็นลูกมือ
 หัวหน้าช่วยรุม เรามักจะแปลกิเลสพวกนั้นว่า กิเลสกลุ่ม
 รุม, กิเลสที่ช่วยมารุม. เช่นว่ามีตัวหัวหน้าที่ต่อสู้โดยตรง
 นั้นคนหนึ่งแล้ว แล้วก็มีคนช่วยรุมอีกหลายๆคนนั้น มันก็
 มีทางชนะได้เหมือนกัน. ที่นี้ กิเลสกลุ่มรุมเหล่านี้ ก็ต้อง
 พยายามตัดออกไป : ไม่มีศรัทธาทำให้มีศรัทธา, ไม่มีสติ
 ทำให้มีสติ, สะเพร่าก็ทำให้ไม่มีสะเพร่าเป็นโยนิ โสมนสิการ,
 ขี้เกียจก็ทำให้ไม่ขี้เกียจ, ทุกอย่างทำให้ตรงกันข้ามหมด มัน
 ก็เป็นการช่วยตัดกิเลสประเภทผู้ช่วย.

เอาละ, เป็นอันว่า เราได้ถึงสามชั้นสามอย่างแล้ว
 ตัดกิเลสชั้นเล็ก ก็อนุสัย, ครอบงำกับกิเลสประเภทอนุสัย
 ให้ชนะ แล้วก็รบรากับกิเลสประเภทตรงๆ เป็นตัวการ
 เกิดขึ้น เป็นโลภะ โทสะ โมหะ แล้วกิเลสผู้ช่วยตัวเล็กๆยังมี
 ก็กำจัดมันเสีย อย่างนี้ก็เรียกว่าตัดต้นเหตุโดยตรงเหมือนกัน.

รักษาภาวะแห่งความถูกต้อง.

ตัดต้นเหตุเฉพาะหน้าไปที่ก่อน, แล้วก็ตัดต้นเหตุ
 ที่เป็นต้นเหตุลึกซึ้งแท้จริงอยู่ข้างในตามมา โดยวิธีสาม

ประการนั้นแล้ว. ที่นี้ก็เหลือสุดท้าย ที่ว่า รักษาภาวะแห่ง
 ความถูกต้องไว้เป็นประจำ; ความถูกต้องมีอยู่อย่างไร
 รักษาไว้ให้คงมีอยู่เป็นประจำ. เราไม่ต้องคิดถึงพุทอะไร
 ให้มากไปกว่าเรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘, อริยมรรคมีองค์ ๘
 นั้นแหละคือภาวะแห่งความถูกต้อง. อย่าต้องอธิบายใน
 ที่อื่นเลย มันเป็นเรื่องใหญ่, แล้วอธิบายมาไม่รู้กี่สิบครั้ง
 แล้วว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นถูกต้องอย่างไรบ้าง, ถูกต้อง
 ๘ ประการนั้นอย่างไรบ้าง แล้วรักษาภาวะแห่งความถูกต้อง
 ไว้เป็นประจำ ทั้งวันทั้งคืนทั้งหลับทั้งตื่น. ถ้ารักษา
 ภาวะแห่งความถูกต้องไว้แบบนี้ได้แล้ว กิเลสไม่มีทาง
 จะเกิด; กิเลสจะขาดโอกาส, กิเลสจะขาดอาหาร, กิเลส
 จะขาดปัจจัยที่จะเกิด, มันก็เลยไม่เกิด; เหมือนกับที่
 พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าเป็นอยู่กันอย่างถูกต้องแล้ว โลกไม่
 ว่างจากพระอรหันต์; เพราะว่าเขารักษาความถูกต้องนี้ไว้
 จนกิเลสไม่อาจจะเกิด มันมีเท่านั้นเอง.

สรุปความ : การตัดต้นเหตุนี้ ก็จะได้เป็นสาม
 ประการอีก ก็คือ ป้องกันหรือแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะ
 หน้าไปพลางก่อน เพราะทนอยู่ไม่ได้, แล้วก็ ป้องกัน

แก้ไขเหตุในส่วนลึกโดยตรง โดยวิธีสามอย่าง คือต่อสู้แบบทำลายอนันต์ ทำลายกิเลสโดยตรง ทำลายกิเลสผู้ช่วย, แล้วอันที่สามก็คือ รักษาความถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางใจ ไว้ให้คงมีอยู่เสมอ, รักษาให้ถูกต้องอยู่เสมออย่างนี้ กิเลสก็เข้ามาไม่ได้. เหมือนกับรักษาบ้านเรือนดี โจรขโมยมันเข้ามาไม่ได้ อย่างนี้ นี้เรียกว่าการตัดต้นเหตุ.

พุ่งตรงไปสู่หัวใจของธรรมเพื่อดับทุกข์.

ขอให้พุ่งตรงไปยังเรื่องของตัวความทุกข์, แล้วตรงไปยังเรื่อง ต้นเหตุ ของความทุกข์ แล้วพุ่งตรงไปยัง สิ่งที่จะตัดต้นเหตุ นั้นได้, แล้วก็พุ่งตรงไปยัง การตัดโดยวิธีนั้น ๆ เสีย. นี้แหละที่อาตมาเรียกว่า พุ่งตรงไปยังหัวใจของธรรมะ โดยหลักพื้นฐาน; จะมาเสียเวลาด้วยเรื่องข้างนอก เรื่องเปลือกเรื่องกระพี้ เรื่องอะไรต่าง ๆ ให้มันมากเกินไป มันได้เสียกันมามากแล้ว; ถึงอาตมาเองก็เหมือนกัน เคยไปศึกษาเรื่องที่ไม่จำเป็นต้องศึกษามากมายเหมือนกัน, มันก็ยังเหลืออยู่เป็นเรื่องราวที่ไม่รู้จะไขอะไร, แต่มันก็คงจะมีประโยชน์บ้าง ตรงที่ไม่ต้องไปไขซ้ำ ๆ อีกเท่านั้นแหละ. นี้มันเหลือแต่ เรื่องที่จำเป็น ก็ว่าเรื่องที่มันจะดับทุกข์ได้โดยตรง นี้เรียกว่าหัวใจ, พุ่งตรงไปยังหัวใจ ไม่สนใจกับเปลือกนอก.

ฉะนั้นไม่ต้องสนใจศึกษาประวัติ ของศาสนา
 ประวัติของพระศาสดา, ไม่สนใจเรื่องปาฏิหาริย์, ไม่สนใจ
 เรื่องปัญหาโลกแตก, ไม่สนใจเรื่อง สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียม
 ประเพณี พิธีรีตอง ไสยศาสตร์, หรือแม้แต่เรื่องบ้าน
 เรื่องเมือง เรื่องบ้านเรื่องเมือง ที่มันแทรกแซงเวลา แทรก
 แซงความสนใจ. พูดยว่า ไม่ต้องอ่านหนังสือพิมพ์ก็ได้,
 แต่อาตมาก็ยังเผลออ่านอยู่บ่อยๆ อย่างน้อยก็อ่านตัวโตๆ
 ที่จริงไม่ต้องอ่านก็ได้. บางทีมันก็ช่วยได้นิดหน่อย ที่ว่า
 โลกนี้มันกำลังเป็นทุกข์หรือบ้ากันเพียงไร, นี้ก็มีประโยชน์
 ก็ส่วนนี้ นอกนั้นก็ไม่มีประโยชน์อะไร เสียเวลาเปล่าๆ,
 ดังนั้น ผู้ที่อยู่ในระยะปฏิบัติการมรรณานาจริง ๆ เขา
 จึงไม่ให้อ่านหนังสือ ก็เพราะเหตุนี้แหละ.

ที่ไม่สนใจกันว่าบวชหรือไม่บวช, เดียวจะเสียใจว่า
 ไม่ได้บวช แล้วก็ไม่มีทางที่จะรู้. นี้ฆราวาสทั้งหลาย
 อย่าไปมัวเสียใจว่าไม่ได้บวช หรือบวชไม่ได้, อย่าไป
 เสียใจให้เสียเวลา. มองตรงไปยังปัญหาที่ว่ามาแล้ว
 เรื่องตัวทุกข์ เป็นอย่างไร, เหตุให้เกิดทุกข์ เป็นอย่างไร,
 อะไรเป็นเครื่องตัด, แล้วตัดมันอย่างไร. นี้ มองตรง

ไปยังหัวใจเรื่องเดียวกันพอ, แล้วเรื่องเหล่านี้ก็เป็นเรื่องที่
พระพุทธเจ้าตรัส ว่าเป็นใบไม้กำมือเดียว จากใบไม้หมดทั้ง
ป่า, มันก็น้อยพอแล้ว ที่จะสนใจได้ ศึกษาได้จริง.

พึงสนใจเจาะจงที่เรื่องคับทุกข.

เอาละ, เป็นอันว่า วันนี้บอกให้รู้ว่า เรื่องมหา
ศาลมที่มีท่าวมหู่ท่าวมหัวท่าวมอะไร เป็นเรื่องบ้าหอบฟาง,
เป็นเรื่อง ความรู้ท่าวมหัวเอาตัวไม่รอดนั้น, ระวังกันเสีย
บ้าง. อย่าไปสนใจกับเรื่องเหล่านั้น, เอาเวลาที่สำคัญที่
มีค่า มาใช้เจาะจงลงไปเรื่องที่ควรจะเจาะจง คือเรื่อง
ดับทุกข์ในจิตใจของตนเองอย่างไร, ก็จะเรียกว่าเป็นผู้ตรง
ไปยังหัวใจของธรรมะ โดยหลักพื้นฐาน, ไม่แวงเวียนไปที่
นั่นที่นี้ให้เสียเวลา. เหมือนกับว่าตั้งใจจะไปเอาอะไรในป่า
ก็ไปเอาสิ่งนั้นออกมาโดยตรง; อย่าไปเที่ยวหลงไหล วก
เวียนอยู่ในป่า เพลิดเพลิดอยู่ด้วยสิ่งต่าง ๆ จนไม่ได้สิ่งที่ตั้งใจ
จะไปเอา.

ระเบียบคำสั่งสอนนี้ มันกว้างขวางเหมือนกับป่า
หรือเหมือนกับสวนมหาอุทยาน อุทยานอันใหญ่หลวง, ต้อง
การอะไรที่ตรงไหน ก็ไปหยิบเอาอันนั้นมาให้ได้. อย่า

ไปเที่ยวหลงชมอื่น ๆ ที่มันสวยงามมากมายวกเวียน, นั่นแหละจะช่วยได้ จะช่วยได้; ขอให้เข้าใจเรื่องนี้ ในลักษณะอย่างนั้น.

สรุปความว่า ไม่ควร ไม่ต้อง หรือไม่จำเป็น ที่จะต้องเสียเวลากับเรื่องที่ไม่จำเป็น ไม่ควรเสียเวลา ไม่ต้องเสียเวลา, ไม่จำเป็นจะต้องเสียเวลา กับเรื่องที่ไม่จำเป็น.

อาตมาก็ต้องสารภาพว่า ถ้าเอาอย่างนี้เป็นหลักแล้ว เอาหนังสือที่กุฎิไปเผาเสียสัก ๒-๓ ชั่วโมงก็ได้ มันมีมากเหมือนกัน ไม่รู้มันมีมาแต่ครั้งไหน เรื่องที่ไม่จำเป็น; ถึงในห้องสมุดทั้งหลายนั้น ห้องสมุดทั้งหลายระวังให้ดี เรื่องที่ไม่จำเป็นมันมีอยู่มากนัก เอาไปเผาเสียก็ได้, แล้วก็จัดตรงไปยังตัวปัญหา ตัวปัญหา ๆ ๆ ศึกษาแต่เรื่องตัวปัญหา, อ่านหนังสือแต่เล่มที่มันเจาะจงเรื่องตัวปัญหา เรื่องคับทุกข์ได้, เรื่องเพื่อเจอไม่ต้องอ่าน. แต่พระเดชกษัตริย์ชื่อนี้เพื่อเจอกันมากกว่าชื่อหนังสือที่มีประโยชน์หรือเป็นตัวปัญหา, ไม่ลองสังเกตดู เป็นอย่างนั้น.

กระทำอย่างเฉียบขาดจริงจัง กับสิ่งที่ควรจะทำ, เฉียบขาดในการที่เจาะเข้าไปถึงตัวปัญหา ตัวเรื่อง

จริง ตัวเรื่องทุกข์ เรื่องคับทุกข์ ก็ถือว่าเป็นคือ สิ่งที่สำคัญที่สุด ในชีวิตของเรา. ในชีวิตของเราเรื่องกินข้าว อาน้ำ เรื่องอะไรอย่างนี้ ก็ยังไม่สำคัญเท่า, มันเป็นเพียงทำให้ชีวิตรอดอยู่ได้ แต่เรื่องที่จะทำให้ชีวิตได้ สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ นั่น มันสำคัญกว่า จำเป็นกว่า ก็ต้องสนใจเรื่องนี้ด้วย, มิฉะนั้นชีวิตนั้นจะเป็นหมัน ก็ว่ามันจะมีชีวิตอยู่เฉยๆ.

อาตมาได้บรรยาย ชุคหลักพื้นฐานของธรรมะ ธรรมะ โดยหลักพื้นฐาน ครึ่งนี้มาพอสมควรแก่เวลาแล้ว. หวังว่าท่านผู้ฟังทั้งหลาย จะได้นำไปคิด ไปนึก ไปพิจารณา ไตร่ตรอง ทำให้สำเร็จประโยชน์แก่ตน, คือ ใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ ไม่เสียที่ที่ว่าได้ฟัง ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ได้พบพระพุทธศาสนา, แล้วต้องทำให้ได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนา.

การบรรยายสมควรแก่เวลา ขอยุติไว้เพียงนี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมคณสาธยาย เพื่อส่งเสริมให้เกิดกำลังใจ ในการที่จะปฏิบัติธรรมะ ให้ยิ่งขึ้นไป ในกาลบัดนี้ ๗

รายชื่อหนังสือ ชุดลอยปทุม

อันดับ เรื่อง	จำนวน หน้	อันดับ เรื่อง	จำนวน หน้
๑. คู่มือมนุษย์	๘	๓๗. นรกกับสวรรค์	๑
๒. ศิลปะแห่งการดู ด้วยญาณตามสัมปปีญญา	๑	๓๘. ดับทุกข์สิ้นเชิง	๑
๓. ศิลปะแห่งการมีพระพหุเจ้า อยู่กับเนื้อกับตัว	๑	๓๙. มรดกธรรมคำกลอน	๑
๔. ธรรมะสำหรับคนเกลียดตัวดี	๑	๔๐. ที่ศกทั้งหก	๑
๕. ธรรม ๒๔ เหลี่ยม (มีภาษาจีน)	๔	๔๑. พาสางทางธรรมโฆชน์	๒
๖. พุดกับเนร	๑	๔๒. พาสางทางฝ่ายบรรพชิต	๑
๗. ศิลกรรมกลับมา ตอนที่ ๑	๒	๔๓. มหรรสพของพระอรหันต์	๑
๘. เห็นธรรมชาติ คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง	๑	๔๔. ปรมัตถธรรมกลับมา ตอนที่ ๑	๑
๙. ธรรมโอสธสำหรับโลก	๑	๔๕. เช่นนั้นเอง	๑
๑๐. ความมีสุขภาพอนามัยทางจิต	๒	๔๖. ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ	๑
๑๑. ปรมัตถธรรมคำกลอน	๑	๔๗. อะไร ๆ ในชีวิตสักแต่ว่า	๑
๑๒. นิพพานนั้นและเดี๋ยวนี้	๒	เป็นเรื่องของจิตสิ่งเดียว	๑
๑๓. ธรรมพรบี่ใหม่	๓	๔๘. ปรมัตถธรรมกลับมา ตอนที่ ๒	๑
๑๔. ตถคาช่วยได้	๑	๔๙. ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก	๑
๑๕. ศิลกรรมกลับมา ตอนที่ ๒	๑	๕๐. พบชีวิตจริง	๑
๑๖. ศิลกรรมกลับมา ตอนที่ ๓	๑	๕๑. สมถวิปัสสนาสำหรับยุคปรมาณู	๑
๑๗. คำของครู	๒	๕๒. ธรรมะที่ควรเคมลงในชีวิต	๑
๑๘. พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเป็นกัลยาณมิตร	๑	๕๓. พาสางทางการเมือง	๑
๑๙. ถอยหลังเข้าคลองกันเถิด	๑	๕๔. ธรรมสังจะของสมถวิปัสสนา แห่งยุคปรมาณู	๑
๒๐. การเก็บความโกรธใส่ยังฉาง	๒	๕๕. พาสางทางปรมัตถ์, อภิธรรม, อุบาสิกา และบรรพชิต	๑
๒๑. การปรุงเป็นทุกข์อย่างยิ่ง การดับเป็นสุขอย่างยิ่ง	๑	๕๖. ผัสสะ สิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม	๑
๒๒. อาหารหล่อเลี้ยงใจ	๒	๕๗. ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่ง ความสุข	๑
๒๓. ปุญญกิริยาค็ด	๑	๕๘. แนวสังเขปทั่ว ๆ ไปของการ พัฒนา	๑
๒๔. พ่อแม่สมปรณแบบ	๒	๕๙. ธรรมชีวักับความเป็นชนชาวส	๑
๒๕. อานาปานสติและคดับไม่เหลือ	๒	๖๐. การศึกษาและการบปรีญญา ในพระพุทศาสนา	๑
๒๖. ธรรมคคิและธรรมคคิตา	๑	๖๑. การบัพญบารมีที่ถูกแนวทาง	๑
๒๗. ความมันคงภายใน	๑	๖๒. ทำงานให้สนุกค็อย่างไร	๑
๒๘. โลกพระศรีอารยอยู่แคปลายจมุม	๒	๖๓. การท่วิปัสสนาและใจความ สำคัญของวิปัสสนา	๑
๒๙. การทำงานเพื่องาน	๑	๖๔. หลุดพ้นเสียจากความหลุดพ้น	๑
๓๐. สันโดษไม่ใช่อุปสรรค แก่การพัฒนา	๑	๖๕. ธรรมะเป็นคชีวิต	๑
๓๑. ปุิจจสมุปาบทค็อะไร ?	๑	๖๖. รอยของพระธรรม	๑
๓๒. เค้าเงื่อนของธรรมะ และ อิทปบัจจคา	๑	๖๗. สิ่งทงปวงเป็นอนัตตา ในฐานะ เป็นหัวใจของพุทศาสนา	๑
๓๓. การอยคด้วยบัจจุบัน ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต	๑	๖๘. การท่วชีวิตให้มีธรรมะ	๑
๓๔. พุทศาสนาสรกับไสยศาสนาสร	๑		
๓๕. อานาปานสติภาวนา(มีภาษาจีน)	๒		
๓๖. อิทปบัจจคาในฐานะ สิ่งสูงสุดแห่งพุทศาสนา	๑		

เรียนศาสนาที่ ตา หู ฯ

เรียนศาสนา นั้นต้องมี ที่ตาหู ฯ

เพื่อให้เกิด ทุกข์อยู่ ทุกสถาน
เรียนให้รู้ ตรงที่จะ ชักสะพาน
อย่าให้เกิด อากาโร มารรบกวน.

เรียนตรงตรง ลงไป ที่ตัวทุกข์
ดูให้ถูก กรรมวิธี ที่กระสวน
สะกັดกัน การปรุงแต่ง แห่งกระบวน
จิตบั่นบ้วน สงบได้ ทุกข์หายไป.

พ. สุเมธ